

Note

SMJERNICE ZA ZDRAVSTVENE PREGLEDE ZAPOSLENIH U IZDANJU HRVATSKOG DRUŠTVA ZA MEDICINU RADA HRVATSKOG LIJEČNIČKOG ZBORA

Jelena MACAN, Ivana KERNER i Jadranka ŠETEK

Hrvatsko društvo za medicinu rada Hrvatskog liječničkog zbora, Zagreb, Hrvatska

U ovome članku dan je kratki prikaz dokumenta *Smjernice za zdravstvene preglede zaposlenih (zaposlenika na radnim mjestima koja zahtijevaju redovite zdravstvene preglede)* koji je osmislilo i 2012. izdalo Hrvatsko društvo za medicinu rada Hrvatskog liječničkog zbora. Cilj ovih stručnih smjernica je razraditi preporuke za obavljanje učinkovitih zdravstvenih pregleda zaposlenih koji rade na radnim mjestima na kojima su izloženi opasnostima, štetnostima i naporima koji mogu dovesti do ozljeda na radu, profesionalnih bolesti i bolesti vezanih uz rad, te je stoga neophodno redovito praćenje njihova zdravstvenog stanja.

Preventivni pregledi radnika u Republici Hrvatskoj danas se najvećim dijelom odvijaju prema pravnim propisima iz 1984., točnije prema Pravilniku o poslovima s posebnim uvjetima rada (NN 5/84). Taj pravni i medicinski koncept nedvojbeno je zastario i nije prilagođen sve većem broju radnih mjesta koja zahtijevaju redovni zdravstveni nadzor radnika. Ovaj nesklad pokušava se premostiti donošenjem novih pravilnika koji reguliraju potrebu zdravstvenog nadzora za pojedina radna mjesta koja Pravilnik o poslovima s posebnim uvjetima rada iz 1984. ne prepoznaje, ali uglavnom bez razrađenog sadržaja preventivnih pregleda te kriterija ocjene zdravstvene sposobnosti. Logičan slijed predstavljaju napori da se koncept i sadržaj preventivnih pregleda radnika osuvremeni. Ovi napori rezultirali su izradom Smjernica za zdravstvene preglede zaposlenih (1) koje su osmislili članovi Hrvatskog društva za medicinu rada Hrvatskog liječničkog zbora (HDMR) i koje ovdje predstavljamo.

Cilj ovih stručnih smjernica je razraditi preporuke za obavljanje učinkovitih zdravstvenih pregleda zaposlenih koji rade na radnim mjestima na kojima su izloženi opasnostima, štetnostima i naporima koji mogu dovesti do ozljeda na radu, profesionalnih

bolesti i bolesti vezanih uz rad te je stoga neophodno redovito praćenje njihova zdravstvenog stanja. Smjernice su namijenjene specijalistima medicine rada i specijalistima medicine rada i sporta, zaposlenicima na radnim mjestima koja zahtijevaju redovite zdravstvene preglede, službama zaštite na radu i poslodavcima, liječnicima drugih specijalnosti, psiholozima i stručnjacima drugih profila uključenim u zaštitu zdravlja radnika. Ove smjernice trebaju pomoći svima koji sudjeluju u programima zaštite zdravlja radnika i unaprjeđenju zdravlja aktivne radne populacije. Smjernice daju liječniku i zaposleniku sigurnost da će se, poštujući njihov sadržaj, provesti potrebna medicinska obrada u skladu s izloženosti radnika i zahtjevima njegova radnog mjesta te u skladu s njegovom dobi, spolom i zdravstvenim statusom. Metodološki, smjernice se temelje na aktualnim znanstvenim i kliničkim spoznajama čija je vrijednost dokazana u svakodnevnoj praksi, čime se kvalificiraju kao drugi stupanj Smjernica – S2K, tj. kao smjernice koje se temelje na konferencijskom konsenzusu skupine eksperata, u ovom slučaju članova HDMR-a.

Smjernice obuhvaćaju preventivne preglede u svrhu ocjene opće i posebne zdravstvene radne sposobnosti, a prikazane su kroz četiri tablice koje se

sastoje od sadržaja prethodnog i periodskih pregleda, rokova za preglede i eventualnih napomena. Rokovi za preglede iskazani su na dva načina: 1) kao raspon u kojemu treba obaviti pregled, a o roku odlučuje specijalist medicine rada prema indikacijama; 2) kao fiksni rok koji je prema smjernicama prihvatljiv za većinu ispitanika. Naime, iako je rok za preglede prikazan kao raspon medicinski utemeljen, pravni, financijski, socijalni i drugi paramedicinski aspekti preventivnih pregleda radnika stvaraju potrebu za određivanjem fiksnog okvira za ponavljanje pregleda koji će biti i medicinski opravdan za većinu radnika. U odnosu na koncept poslova s posebnim uvjetima rada iz 1984. najveće promjene vezane su uz radna mjesta s izloženosti opasnostima i naporima, a najmanje su promjene u pristupu radnicima izloženim fizikalnim, kemijskim i biološkim štetnostima.

Novom sadržaju su pridružene sukladne točke Pravilnika o poslovima s posebnim uvjetima rada gdje je to bilo moguće, pa tako smjernice pokrivaju sve izloženosti navedene u pravilniku iz 1984., ali uvode niz novih izloženosti, prvenstveno naporima, u skladu s novim zahtjevima aktualnih radnih mjesta.

Posebni dio dokumenta obuhvaća smjernice za:

- ocjenu opće zdravstvene sposobnosti (Tablica 1),
- ocjenu posebne zdravstvene sposobnosti radnika zaposlenih na radnim mjestima s povećanim rizikom za razvoj ozljede na radu, tj. radnika profesionalno izloženih opasnostima u užem smislu (Tablica 2),
- ocjenu posebne zdravstvene sposobnosti radnika zaposlenih na radnim mjestima s povećanim rizikom za razvoj profesionalne bolesti, tj. radnika profesionalno izloženih biološkim, fizikalnim i kemijskim štetnostima (Tablica 3 i 3a),
- ocjenu posebne zdravstvene sposobnosti radnika zaposlenih na radnim mjestima s povećanim rizikom za razvoj ponajprije bolesti vezanih uz rad, tj. radnika profesionalno izloženih naporima (Tablica 4).

Pri ocjeni opće zdravstvene sposobnosti, prethodni pregledi podrazumijevaju procjenu zdravstvenog stanja prije zaposlenja, a periodski pregledi imaju za svrhu praćenje zdravstvenog stanja radnika kroz njihov radni vijek. Pri tome rokovi periodskih pregleda ovim smjernicama nisu predviđeni, a ovisit će ponajprije o ekonomskim prilikama u društvu. Preporuča se da se općim zdravstvenim pregledom prate čimbenici rizika za razvoj kardiovaskularnih

bolesti nakon 40. godine života te provode testovi ranog otkrivanja zloćudnih bolesti (PSA, okultno krvarenje u stolici u starijih od 50 godina).

Tablica 2 obuhvaća četiri skupine radnih mjesta na kojima su radnici izloženi specifičnim opasnostima:

1. poslovi koji zahtijevaju odgovornost za sigurnost drugih i okoliša, uključujući upravljanje/manipuliranje alatima, strojevima, vozilima, energetskim postrojenjima, eksplozivnim tvarima i sredstvima, izvorima opasnih kemikalija, fizikalnih i bioloških štetnosti, poslove signalizacije;
2. poslovi koji se izvode na visini;
3. poslovi ronioaca;
4. poslovi vatrogasaca, pomoraca, pilota, željezničara, policije i oružanih snaga.

Svi navedeni poslovi, uz urednu opću zdravstvenu sposobnost, zahtijevaju kognitivnu i emocionalnu stabilnost, uredne senzorne funkcije, okulomotornu koordinaciju, stabilno stanje svijesti, a pojedini još i urednu do nadprosječnu kardiorespiratornu funkciju, te druge specifične zdravstvene zahtjeve. Navedene četiri skupine radnih mjesta obuhvaćaju čak 16 skupina radnih mjesta prema Pravilniku o poslovima s posebnim uvjetima rada iz 1984. te brojne zasebne pravilnike (npr. vatrogasci, policija, željezničari).

Tablice 3 i 3a usklađene su s važećim Zakonom o izmjenama i dopunama zakona o listi profesionalnih bolesti (NN 107/07). Obuhvaćaju radna mjesta s izloženosti specifičnim fizikalnim, kemijskim i biološkim štetnostima, pri čemu su u Tablicu 3a izdvojene kemijske štetnosti koje su danas rijetko prisutne u RH, ali se nalaze na važećoj listi profesionalnih bolesti. U napomenama su naznačene sve štetnosti s potencijalnim kancerogenim učinkom, kao i štetnosti za koje postoji mogućnost biomonitoringa prema Pravilniku o graničnim vrijednostima izloženosti opasnim tvarima pri radu i o biološkim graničnim vrijednostima (NN 13/09). Tablici 3 pridružen je prilog u kojem su izdvojeni mikroorganizmi koji uzrokuju tešku bolest kod ljudi i predstavljaju ozbiljnu opasnost za radnike, te mogu predstavljati veliki rizik za širenje u okolinu relevantni za Republiku Hrvatsku (biološki agensi svrstani u rizične skupine 3 i 4 prema Pravilniku o zaštiti radnika od rizika zbog izloženosti biološkim agensima pri radu, NN 155/08). Ovaj dio smjernica uvelike slijedi koncept Pravilnika o poslovima s posebnim uvjetima rada iz 1984., s iznimkom izloženosti štetnostima s primarnim ili jedinim zdravstvenim učinkom na dišni sustav, te izloženosti

velikoj i raznorodnoj skupini organskih otapala čiji zdravstveni učinci se djelomično preklapaju. Zbog uvođenja suvremene industrijske tehnologije i sve učinkovitijih mjera zaštite na radu smanjuje se potreba za zdravstvenim nadzorom radnika izloženih kemijskim štetnostima, naročito onih čiji je učinak ovisan o dozi. S druge strane, mnogi od radnika izloženih kemijskim štetnostima zahtjevat će nadzor radi rukovanja opasnim tvarima, tj. radi poslova koji uključuju odgovornost za sigurnost drugih i okoliša, a o čemu u budućnosti treba voditi računa pri ocjenjivanju profesionalnih zdravstvenih rizika.

Radna mjesta s povećanim rizikom, ponajprije za razvoj bolesti vezanih uz rad, prikazana u Tablici 4 zahtijevaju zdravstveni nadzor zaposlenika radi što ranijeg otkrivanja, praćenja i liječenja poremećaja zdravlja djelomično nastalih zbog izloženosti tjelesnim i psihičkim naporima, te štetnostima na radu. Danas su bolesti vezane uz rad problem visokog pobola i apsentizma. Kako u Pravilniku o poslovima s posebnim uvjetima rada iz 1984. veliki dio poslova na kojima postoji opasnost za razvoj bolesti vezanih uz rad nije bio prepoznat, zaposleni na ovim radnim mjestima do sada nisu imali obavezu zdravstvenog nadzora. Pregledi zaposlenika kod kojih postoji povećani rizik za razvoj bolesti vezanih uz rad zakonski su djelomično obuhvaćeni i Pravilnikom o zaštiti na radu u ručnom rukovanju teretima (NN 42/05), Pravilnikom o sigurnosti i zaštiti zdravlja na radu s računalom (NN 69/05), te Zakonom o radu (NN 149/09). Ove smjernice obuhvaćaju ranije prepoznate

izloženosti profesionalnim naporima i štetnostima s rizikom za pojavu bolesti vezanih uz rad (nepovoljna klima i mikroklima, dinamička i statička tjelesna opterećenja), kao i izloženosti koje do sada nisu imale definiran zdravstveni nadzor (noćni rad, rad na normu, terenski rad, rad s visokim kognitivnim i emocionalnim zahtjevima).

Daljnji cilj članova Hrvatskog društva za medicinu rada Hrvatskog liječničkog zbora je izrada kriterija ocjene zdravstvene sposobnosti na temelju ovdje opisanih Smjernica za zdravstvene preglede zaposlenih.

Ovim putem Hrvatsko društvo za medicinu rada Hrvatskog liječničkog zbora zahvaljuje svim kolegama na uloženom trudu u izradi smjernica.

Smjernice su tiskane u nakladi od 300 primjeraka i mogu se dobiti na adresi sjedišta HD MR-a u Zagrebu, a dostupne su i na internetskoj stranici (1). U dogovoru s uredništvom *Arhiva za higijenu rada i toksikologiju* u 64. volumenu, tijekom 2013. planiramo objaviti ove smjernice, kao i sve ostale nove stručne materijale u pripremi Hrvatskog društva za medicinu rada Hrvatskog liječničkog zbora.

LITERATURA

1. Smjernice za zdravstvene preglede zaposlenih (zaposlenika na radnim mjestima koja zahtijevaju redovite zdravstvene preglede). [pristup 3. prosinca 2012.]. Dostupno na http://www.hdmr.hlz.hr/smjernice_izbornik.php

Summary

GUIDELINES ON MEDICAL EXAMINATIONS OF WORKERS

This note gives a brief overview of a document entitled *Guidelines on medical examinations of workers (at workplaces that require regular health surveillance)*, which has been drafted and issued by the Croatian Medical Association - Croatian Society on Occupational Health in 2012. The aim of these guidelines is to provide technical recommendations for effective health surveillance of workers on jobs involving high risk of work injuries, occupational diseases, and work-related diseases.

CORRESPONDING AUTHOR:

Jelena Macan, PhD, MD
Institute for Medical Research and Occupational Health
Ksaverska cesta 2, 10000 Zagreb, Croatia
E-mail: jmacan@imi.hr